

Платонівські читання

2022

С. П. Подерв'янський
Портрет П. О. Білецького.
1972. Вугіль. 60x50.

УДК 7.072.2(477)(06)
Д76

Конференцію засновано
кандидатом мистецтвознавства Л. О. Лисенко

Організаційний комітет:
О. Харченко, В. Пітеніна, Н. Корчина

Редактори-упорядники:
Пітеніна Валерія Євгенівна,
Корчина Наталія Ігорівна

Дизайн обкладинки: І. Дудник

Розробка та оновлення сайту: О. Малов

Десяті Платонівські читання
<https://platonconference.kiev.ua>

Десяті Платонівські читання : тези доповідей Міжнародної наукової конференції (Київ, 2022). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 248 с.

ISBN 978-966-397-301-2

Десяті Платонівські читання відбулися онлайн 20 листопада 2022 року в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури. Проблематика читань охоплює історію образотворчого мистецтва і архітектури України від давнини до сьогодення, а також Сходу і Заходу; методику викладання профільних дисциплін у вищих мистецьких закладах, інструментарій мистецтвознавця, проблеми сучасної художньої освіти. Учасниками читань були викладачі, співробітники, аспіранти, здобувачі, студенти НАОМА, викладачі, аспіранти, студенти, мистецтвознавці, наукові співробітники, реставратори з художніх, педагогічних і музичних ВУЗів, національних університетів, науково-дослідних інститутів, художніх музеїв, заповідників, наукових бібліотек України.

УДК 7.072.2(477)(06)

ISBN 978-966-397-301-2

© Національна академія
образотворчого мистецтва і архітектури, 2022

УЧАСНИКИ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ:

Овчаренко Олексій Ілліч, кандидат мистецтвознавства, в. о. завідувача кафедри теорії і історії мистецтва НАОМА.

Побожій Сергій Іванович, кандидат мистецтвознавства, доцент Сумського державного університету, заслужений діяч мистецтв України.

Русяєва Марина Вікторівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри ТІМ НАОМА.

МОДЕРАТОРИ СЕКЦІЙ:

Андрес Ганна Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри ТІМ НАОМА.

Гомирева Олена Іванівна, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри ТІМ НАОМА.

Кашшай Олена Степанівна, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри ТІМ НАОМА.

Лагутенко Ольга Андріївна, доктор мистецтвознавства, професор кафедри ТІМ НАОМА.

Майстренко-Вакуленко Юлія В'ячеславівна, кандидат мистецтвознавства, доцент, декан факультету образотворчого мистецтва та реставрації НАОМА.

Мельничук Анастасія Ігорівна, аспірантка кафедри ТІМ НАОМА.

Овчаренко Олексій Ілліч, кандидат мистецтвознавства, в. о. завідувача кафедри ТІМ НАОМА.

Пітеніна Валерія Євгеніївна, доктор філософії, старший викладач кафедри ТІМ НАОМА.

Рижова Олександра Віталіївна, студентка магістратури ТІМ НАОМА.

Цигикало Катерина Олександрівна, аспірантка кафедри ТІМ НАОМА.

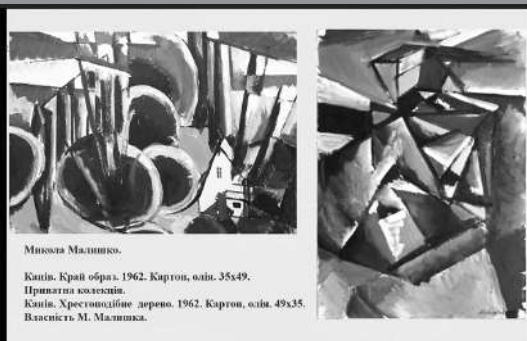
Шиман Катерина Анатоліївна, аспірантка кафедри ТІМ НАОМА.

ТЕХНІЧНА ПІДТРИМКА:

Озірна Олена, аспірантка кафедри ТІМ НАОМА.

Перший випуск факультету теорії та історії мистецтва Київського художнього інституту. 1964 рік.
 Сидять викладачі (зліва направо): Ю. Асєєв, П. Говда, Н. Мулїджанян, П. Білецький (проректор з наукової і навчальної роботи, 1963–1966), О. Олійник (ректор КДХІ), Л. Сак, О. Тищенко; стоять випускники: В. Рубан, О. Дячкова, В. Орлов, О. Касян, С. Смолїнський, В. Зененко, О. Шамрав, Н. Ейдельмант.

Микола Малинко.

Київ. Край образ. 1962. Картон, олія. 35x49.

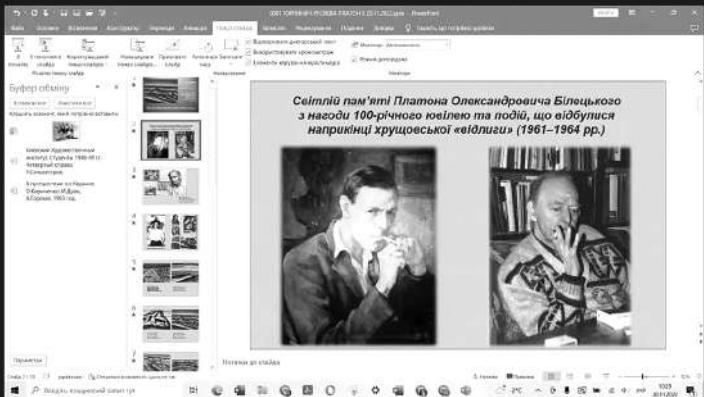
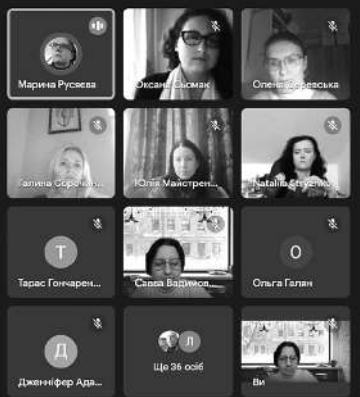
Приватна колекція.

Київ. Хрестоводіння дерево. 1962. Картон, олія. 49x35.

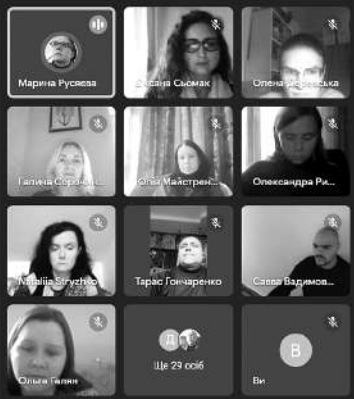
Власність М. Малинко.

КДХІ, 1948–1949, четвертий ліворуч П. Білецький

КДХІ, випускники та викладачі, 1949 р. Останній ряд, четвертий праворуч – П. Білецький

Вступне слово

Десяті Платонівські читання співпали з ювілейною датою – 100 років з дня народження Платона Олександровича Білецького. Тема спогадів про життя, творчість і викладацьку діяльність П. Білецького присутня на Читаннях з року в рік, починаючи зі спогадів колег та учнів «Слово про Платона Олександровича Білецького (1922–1998)» [9], опублікованих у матеріалах конференції 2014 року. В тезах та доповідях Катерини Липи [4], Ольги Мальцевої [5], Олега Сидора-Гібелінди [8], Олександра Вислободова [2], Василя Перевальського [6], Ігоря Дудніка [3], Станіслава Бушака [1], Володимира Петрашика [7] розкривалися теми педагогічної та мистецтвознавчої роботи Платона Олександровича, який майже все своє життя пов'язував з Київським художнім інститутом (тепер – НАОМА).

Цього року пленарне засідання відкрилось двома тематичними доповідями: спогадами про учителя кандидата мистецтвознавства, доцента Сумського державного університету, заслуженого діяча мистецтв України Сергія Побожія «Платон Білецький як художник» та розповіддю-презентацією кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри ТІМ НАОМА Марини Русяєвої щодо творчості П. Білецького початку 1960-х рр. (в контексті керування аспірантським дослідженням Юрія Горпинича «Пейзажні етюди Миколи Малишка початку 1960-х років»). Обидві доповіді присвячені маловідомим, раніше неопублікованим матеріалам щодо творчості П. Білецького-художника.

Платонівські читання цього року об'єднали більше ніж 100 учасників, в тому числі науковців Польщі, Китаю, а також дослідників з Національного художнього музею України, Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького, Скарбниці Національного музею історії України, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, Музею-майстерні І. П. Кавалерідзе, Національного науково-дослідного реставраційного центру України. Було представлено доповіді студентів, аспірантів на науковців Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Львівської національної академії мистецтв, колег з Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київського національного університету культури і мистецтв, Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука, Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Цього року відбулися зміни в регламенті конференції. Було виокремлено секцію «Проблеми сучасного мистецтва та арт-менеджменту». А також додано англійські анотації до тез доповідей, що зробить публікацію більш доступною для іншомовних читачів.

Дякуємо всім учасникам і гостям, які в цей важкий час підтримують українську науку і мистецтво!

Публікації щодо творчості П. О. Білецького

1. Бушак Станіслав. Козак Мамай – історичний персонаж та мистецький образ // VI читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2018. С. 15.
2. Вислободов Олександр. Реставрація картин П. О. Білецького з колекції родини (виступ на пленарному засіданні) // VI читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2018. С. 68–69.
3. Дуднік Ігор. Придворний художник гетьмана та імператора: штрихи до біографії Георгія Нарбута, що стосуються його роботи над «Георгіївським статутом» // IX читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2021. С. 34–35.
4. Липа Катерина. Портрети Горислави Білецької в колекції живопису Музею історії міста Києва // III читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2015. С. 51.
5. Мальцева Ольга. Особистий архів Платона Олександровича Білецького // III читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2015. С. 55.
6. Перевальський Василь. Платон Білецький: мистецька національна форма // VII читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2019. С. 205–206.
7. Петрашик Володимир. Онуфрій Бізюков – видатний послідовник школи Михайла Бойчука // V читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2017. С. 88–89.
8. Сидор-Гібелінда Олег. Написи на берегах (зауваги П. О. Білецького щодо студентської роботи 1983 року «Японізм у європейському мистецтві кінця 19 ст.») // IV читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2016. С. 116–117.
9. Слово про Платона Олександровича Білецького (1922–1998) // II читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998). Київ, 2014. С. 1–5.

Організаційний комітет

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-1>

Побожій Сергій,

*кандидат мистецтвознавства, доцент
Сумського державного університету, заслужений діяч мистецтв України*

Платон Білецький як художник

Заслуги Платона Олександровича Білецького (1922–1998) як мистецтвознавця гідно поціновані державою, його праці стали класикою української науки про мистецтво. Студенти Київського державного художнього інституту запам'ятали його як лектора-ерудита, водночас вимогливого керівника курсових та дипломних робіт. Меншою мірою знали викладача і вченого як художника. Можливо, цьому заважало скептичне ставлення самого Платона Олександровича до власного досвіду як художника-живописця. Його оповіді про кар'єру в галузі малярства завжди набували іронічного, а інколи й жартівливого тону. Це відчув й автор цих рядків у бесідах з вченим під час написання дипломної роботи у КДХІ «Творчість П. О. Білецького» (ідея Юрія Белічка, керівник Гліб Юхимець), захищену в 1984 році. Скепсис П. Білецького якоюсь мірою вплинув на концепцію дипломної роботи, в якій найбільша увага була сконцентрована навколо мистецтвознавчої спадщини вченого. Але вже тоді стало очевидним, що Білецький-художник допомагав Білецькому-мистецтвознавцю у розкритті таких понять, як специфіка художнього образу, видові та жанрові особливості образотворчого мистецтва, технологія станкового та монументального живопису тощо. Ці та інші теми ґрунтовно висвітлені вченим у книзі «Мова образотворчих мистецтв» (1973). Про те, що заняття живописом залишило глибокий слід в житті, свідчать і спогади Платона Білецького під красномовною назвою «Як я став і перестав бути художником».

Естетичне виховання дітей у родині Білецьких передбачало знайомство з літературою по мистецтву, відвідування театру та художніх виставок. Знавцем театру був батько – літературознавець Олександр Іванович, мати – Марія Ростиславівна перекладала п'єси. У 13-річному віці піонер-відмінник, учень 5-го «Б» класу 82-ї школи Платон Білецький помістив у дитячому журналі відгук про спектакль «Фріц Бауер», який побачив у Харківському театрі юного глядача. Пробував і сам ставити п'єси, де був і режисером, і художником, і актором у головній ролі. Захоплення театром у подальшому мало продовження у навчанні на театрознавчому факультеті Ленінградського театрального інституту в Томську (1942–1943) і у виборі теми першої мистецтвознавчої праці: «Рембрандт і театр».

Коло мистецьких інтересів дітей у родині Білецьких розширювало знайомство та спілкування з художниками та мистецтвознавцями. Давнім

другом родини був Михайло Шаронов, який викладав у Харкові, а потім, у 1944 році, очолив Київський художній інститут. Поради під час вступу П. Білецького до Харківського художнього інституту надавав декан живописного факультету цього вишу Семен Прохоров – учень Іллі Рєпіна. Його добре знала Марія Ростиславівна, яка викладала в художньому училищі іноземні мови. Частим гостем був Євген Святський, малюнки якого Платон у той час вважав ідеалом. На формування майбутнього художника мали вплив викладачі Харківського художнього училища Сергій Бесєдін та Юрій Садиленко; Московському художньому інституті – Василь Почитайлов, у КДХІ – Олексій Шовкуненко, Костянтин Єлева. Мистецтво композиції засвоював на лекціях з історії мистецтва Михайла Алпатова, який на аркуші ватману прорисовував кістяк композиції твору: «Цей приклад був дуже наочний та дохідливий».

Запам'яталася методика оцінювання творів С. Бесєдіним: «Оцінював він студентські роботи не лише за п'ятибальною системою, а й розставляючи їх по порядку, від найкращої до гіршої, як це було прийнято свого часу в Імператорській академії мистецтв». Про Юрія Харлампійовича Садиленка П. Білецький згадував у спогадах: «Тримався /.../ ввічливо, говорив вишукано, рафіновано. Підійде, подивиться роботу і починає говорити: «Чи бачите, товаришу Білецький, я хотів би висловитись у тому сенсі, що...». Ось що я почув від П. Білецького про К. Єлеву під час нашої бесіди 2 грудня 1982 року: «Чудовий був педагог! У Москві я начебто отримував «добре» та «відмінно». А тут приходив на заняття, малюємо, а Єлева бере аркуш паперу і мовчки робить карикатуру на мій малюнок, а поряд – як правильно має бути зроблений малюнок». Складніше засвоювалися настанови Олексія Шовкуненка, який вважав, що завдання педагога полягало у тому, щоб «підпустити у студентську роботу срібла». Про зростаючу майстерність Білецького-студента КДХІ свідчить і показ за рік до закінчення інституту портрету артистки Л. Руденко (1947) на ІХ Українській художній виставці (1948).

Захисту дипломної роботи передувала зміна теми. У першому варіанті викладачів здивувала закінченість деталей в ескізі П. Білецького, на якому Йосип Броз Тіто та Микита Хрущов йдуть в оточенні військових. Звернемося до спогадів: «Задум моєї дипломної роботи – «Тіто і Хрущов» народився на Аскольдовій могилі: герої йдуть сходами у супроводі генералів у шинелях різних відтінків; фон – задніпровська далечінь». Але через критику югославського лідера довелося розроблювати іншу тему: «Портрет гвардії генерал-полковника А. А. Гречка» (1949). Саме під такою назвою картина експонувалася на Х Українській художній виставці того ж року. Позитивно оцінив випускню студентську роботу мистецтвознавець Леонід Владич, другий рецензент диплому. Насправді, було за що, адже митці у той час не наважувалися писати кінні портрети.

Невдача з вибором сюжету спіткала авторів колективного твору – О. Шовкуненка, П. Білецького та І. Резніка: «Святкування 70-річчя

Й. Сталіна» (1952). Величезний розмір полотна (359×590) не зміг компенсувати непереконаливість композиції у зображенні значної кількості осіб на театральній сцені. Поява твору співпала з критичним ставленням головного персонажа картини до своїх зображень у мистецьких творах. Тим не менше, картина була прийнята на XI виставку образотворчого мистецтва УРСР (1953). Це не зламало П. Білецького, про що свідчать твори портретного жанру, що з'являються в експозиціях: «Портрет М. В. Гоголя» (1952) на XI виставці образотворчого мистецтва УРСР (1953); «Портрет академіка Л. Яснопольського» (1953) і «Трагедія в Суботіві» (1954) на виставці образотворчого мистецтва, присвяченій 300-річчю Переяславської ради (1954). Отже, митець торував свій шлях у мистецтві виключно у жанрі портрету і тематичної картини.

У творах не пафосних («Портрет дружини з сином», 1953) художник демонструє майстерність, вміло komponуючи фігури у картинному просторі, надаючи зображеній сцені портретного та побутового змісту. Домашня сцена під пензлем митця набула сучасного трактування теми жінки з дитиною, життєвої правди та високого змісту. Художник зумів передати вроду дружини – Горислави Михайлівни, вибравши ракурс зображення голови у три чверті зі складним розворотом фігури. Ось як описує Платон Олександрович у спогадах першу зустріч, яка відбулася у гостях з майбутньою дружиною, «/.../ яка мені сподобалася тим, що захоплено говорила про живопис. А ще більше вразила мене своєю надзвичайною красою. Таких красунь я ніколи не зустрічав у житті. Навіть страшно було дивитися на неї, не вірилося, що така досконалість можлива в житті. Мадонна Рафаеля, Венера Джорджоне – ось на кого вона була схожа». Чистота образів у цьому творі мимоволі викликає асоціацію з «Мадонною з малюком та ангелами» ренесансного художника Філіппо Ліппі.

У «Портреті Юсуфа» (поч. 1960-х) було не тільки поставлено складне художнє завдання (поколінне зображення моделі), але й вибрано вдалу кольорову гаму, що набула певної змістовності. Розуміючи, які складнощі виникають при написанні портрета овальної форми, автор тим не менше звернувся до неї у двох портретах доньки Олени на початку та в середині 1950-х років.

Портретне зображення передбачало міцний малюнок, за допомогою якого будувалася форма голови. Це спостерігаємо в «Автопортреті» (кін. 1940-х), репродукція з якого прикрасила обкладинку збірника «Платонівських читань» (2018). Надзвичайно цікава інша робота, в якій художник зобразив себе у момент прикурювання цигарки («Герцоговіні Флор»?). Справа у тім, що Платон Олександрович запаливав цигарку у притаманний йому спосіб, який саме й спробував візуалізувати в цьому автопортреті. Поставлене композиційне надзавдання блискуче вирішено. В портретних зображеннях усі знання та сили митця були «кинуті» на рисунок – основу форми, точна передача якої є запорукою схожості моделі. Усі персонажі на портретах упізнавані, колорит стриманий.

Натура ніби «диктувала» колористику, митець старанно виконував завдання. Слід зазначити, що Платон Олександрович доволі критично ставився до живописних достоїнств своїх творів. Коли я попросив дозволу зйомки на кольорову плівку деяких його робіт, отримав тактовну відмову. Прийшлося задовольнитися чорно-білими фото, які виконав мій однокурсник Л. Філь. Роздивляючись їх, зрозумів високу мистецьку якість творів, де завдяки світлотіньовому живопису передаються відтінки кольору. Не цурався Білецький-художник написання пейзажів («Старосілля під Києвом», 1955; «Київській двір на тлі дзвіниці Софії Київської», 1940-і), та натюрмортів («Букет бузку в синій вазі», 1940-і). Після призначення на посаду заступника директора з наукової роботи Київського музею західного та східного мистецтва (1950), а невдовзі – директора Літературно-меморіального будинку Т. Шевченка в Києві, художня практика Платона Олександровича Білецького поступилася місцем музейній роботі та мистецтвознавчій діяльності.

Творчість Білецького-художника була представлена на персональній виставці у виставковій залі Музею історії Києва, у листопаді 1992 р., з нагоди 70-річного ювілею митця і вченого. Моя промова на вернісажі цієї виставки викликала зворушливі для рядки, власноруч написані згодом Платоном Олександровичем на афіші: «Сергію Івановичу Побожію з глибокою вдячністю за добрі слова на мою адресу, висловлені на відкритті цієї виставки; хай цвіте наша дружба! 13.XI.1992». У 2010-х рр. на кафедрі техніки та реставрації творів образотворчого мистецтва НАОМА було відреставровано дев'ять картин П. Білецького із сімейного зібрання (педагоги-реставратори О. Вислободов і В. Люш), які по завершенні реставрації було показано на виставці в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури. Мистецькі твори Платона Олександровича Білецького зберігаються у Національному художньому музеї України, Музеї театрального, музичного та кіномистецтва України, Музеї історії Києва.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

КДАДПМД ім. М. Бойчука – Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

КДХІ – Київський державний художній інститут.

КНУБА – Київський національний університет будівництва і архітектури.

ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького – Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького.

НАККІМ – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

НАН України – Національна академія наук України.

НАОМА – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури.

НХМУ – Національний художній музей України.

ТІМ – кафедра теорії та історії мистецтва.

ХДАДМ – Харківська державна академія дизайну і мистецтв.

КNUCA – *Kyiv National University of Construction and Architecture.*

KSADA – *Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts.*

NAFAA – *National Academy of Fine Arts and Architecture.*

NAS of Ukraine – *National Academy of Sciences of Ukraine.*